

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 327.5–048.93(15)

DOI: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.45.200877>

Герасіна Людмила Миколаївна, доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: herasina@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-3299-5255

НАРАТИВИ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ: ГЛОБАЛЬНА ТУРБУЛЕНТНІСТЬ АБО ДЕСТРУКЦІЇ СВІТОВОЇ СИСТЕМИ?

У статті вперше визначено та проаналізовано дослідницькі наративи міжнародної конфліктності, що склалися в сучасному науковому дискурсі: цивілізаційний, універсальний, феноменологічний, детерміністський, динаміки розвитку, світополітичний, процесуальний. Обґрунтовано авторську гіпотезу щодо необхідності кореляції цих явищ із деструкціями світової системи та з процесами глобальної турбулентності. Систематизуються різновиди і «сценарні» формати міжнародних конфліктів і криз та досліджуються неефективніші моделі їх політико-правового врегулювання.

***Ключові слова:** міжнародний конфлікт, міжнародна криза, наративи міжнародної конфліктності, деструкції світової системи.*

***Постановка проблеми.** Глобалізаційна «хвиля» сучасності породила безліч актуальних проблем, які загострили старі та спричинили нові суспільні протиріччя; найгостріші з них – це глобальний економічний, військовий і соціальний диспаритет між розвинутими державами і країнами «наздоганяючого розвитку», фатальні загрози людству через зміни клімату й інші еколо-*

гічні катастрофи, демографічні виклики і гуманітарні проблеми, посилення міжнародного тероризму і злочинних картелів, зрештою, наростання на цьому ґрунті кількості міжнародних конфліктів і криз.

У контексті наукового дискурсу виникає закономірне питання: *як стриймати і пояснювати ситуацію міжнародної конфліктності в наш час – глобальною турбулентністю або деструкціями світової системи?* Чи є вона природним, відносно тривалим станом активної протидії або пасивної конфронтації двох (декількох) учасників міжнародних відносин щодо реалізації протилежних національних інтересів, чи це винятково міжнародно-політична деструкція, деформація і дисфункція розвитку, що слід трактувати як аномалію або ексцес відносин через несумісність цілей протилежних сторін.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. У політологічній традиції об'єктивним фоном міжнародної конфліктності світу прийнято вважати те, що цивілізації – це унікальні, асиметричні, складні гетерогенні утворення, їх суспільства плюралістичні, а культури мозаїчні та містять непорушні символи, тексти суперечливі й часто зашифровані ідеологемами. Як зазначав С. Гантінгтон, при зіткненні цивілізацій – «індивідуальних світів людських спільнот» – працює аксіологічна парадигма конфлікту, тобто «модель» несумісності та протистояння цінностей [1]. Звідси *наратив «конфлікту цивілізацій»* виходить з підвалин їх глобального протистояння у ракурсі ціннісно-історичних відмінностей, альтернативних способів життя (реалізації людських потреб), конфронтації традицій, ідеалів і суспільних практик. Він виявляється на ґрунті реальних чинників: боротьби за глобальні впливи, території та ресурси виживання; конкуренції позицій «світового центру» та периферії; нав'язування решті світу «західної моделі» розвитку, що викликає активний опір ісламських країн; реалізації культурно-мовних прав, захисту духовних святинь і релігійних тотемів; тощо.

Проблема міжнародної конфліктності є однією з центральних у теорії міжнародних відносин, що науково започаткована у Великій Британії 1919 р. У 1940-х рр. був започаткований *універсальний наратив* міжнародних конфліктів, коли їх припинили розглядати як унікальне історичне явище завдяки порівняльному аналізу різних міжнародних зіткнень і були виокремлені його універсальні риси. П. Сорокін у своїй класифікації відносить міжнародний конфлікт до класу соціальних; а засновник міжнародної теорії Куїнсі Райт розробив загальні стадії розвитку міжнародного конфлікту: 1) усвідомлення відмінностей у цілях; 2) зростання напруженості; 3) тиск без застосування сили для вирішення конфлікту; 4) збройне розв'язання конфлікту [2].

Після II Світової війни дослідження міжнародних конфліктів активізуються (особливо у США) в межах інституційного становлення науки конфліктології. Переглядається сутність протиріч, які лежать в основі великих міжна-

родних катаклізмів і визначають тип історичних змін епохи. Зокрема, англійський міжнародник Еван Луард бачить джерело головних протиріч і конфліктів людства у XVI – початку XVII століть головним чином у релігійній сфері; протягом XVII–XVIII століть у династичній владі; у XIX ст. у бурхливому розвитку національних інтересів держав; а у XX ст. – в ідеологічному протистоянні Сходу і Заходу у формі «холодної» війни. Так складався *детерміністський наратив* міжнародної конфліктності. Ним також зафіксована тенденція до зменшення частки міжнародних насильницьких конфліктів у загальному числі війн у світі: якщо за період з 1400 р. по наш час саме між державами відбулася майже половина збройних конфліктів, то за чотири післявоєнні десятиліття із 127 помітних воєн у світі лише 37 належали до категорії міжнародних [3, р. 58, 61–67].

Блискучий конфліктолог Курт Левін суттєво поглибив *наратив культурно-цивілізаційних детермінант* міжнародної конфліктності завдяки порівняльному крос-аналізу соціально-психологічних відмінностей між США і Німеччиною в аспекті загальної культурної атмосфери, освіти, простору вільного руху (ментальна воля, соціальні права) тощо [4, с. 106–147].

Наратив динаміки міжнародного конфлікту розвинули американські вчені Дж. Рубін, Д. Пруйт і С. Х. Кім, які порівняли фази його розвитку із сюжетом п'єси з трьох дій: на початку визначається суть конфлікту, латентно виринає «холодна війна»; потім ескалація зростає і конфлікт досягає максимуму (кульмінації); згодом виникає «мертва точка» нестерпності боротьби і, нарешті, відбувається спад конфліктних відносин – деескалація [5]. Динаміка цих конфліктів показує, що їх учасники (прямі й непрямі) здатні змінюватися; а протягом «генералізації» конфлікту можуть з'явитися нові сторони, зокрема з числа тих, хто раніше намагався врегулювати протиборство.

Цікавий концепт і продуктивну методологію вивчення конфліктів у міжнародних відносинах запропонував у 1960-ті рр. Т. Шеллінг. Він довів, що залежно від структури інтересів сторін слід вирізняти: конфлікт «нульової суми» (один учасник отримує рівно стільки, скільки втрачає інший); конфлікт з «ненульовою сумою» (обидві сторони у виграші, але отримують його по-різному); конфлікт «негативної суми» (у результаті боротьби сторони лише втрачають, нічого не набуваючи) [6]. За свої ідеї у 2005 р. він спільно з ізраїльським ученим Р. Ауманном, який розробив математичну модель цього аналізу, отримали Нобелівську премію з економіки.

Мета статті. Теоретична платформа з досліджень міжнародних конфліктів дуже ґрунтовна, але представляється, що політолого-конфліктологічна парадигма ще залишає відкритим питання стосовно природи походження цих колізій. Це зумовило ідею та мету статті: *узагальнити явище міжнародних конфліктів у феноменологічному наративі* (їх сутність, джерела, різно-

види та стратегії вирішення); розкрити їх об'єктивний зв'язок із деградацією світової системи та процесами глобальної турбулентності.

Виклад основного матеріалу. В епоху глобалізації сучасний світ зазнає кардинальних змін, які спричинені суперечливими тенденціями до інтеграції та диференціації (фрагментації) міжнародних процесів: глобалізацією світових ринків виробництва товарів, послуг, ресурсів, робочої сили, проривом новітніх технологій, зсувом кордонів локального і глобального буття, внутрішньонаціональних та інтернаціональних зв'язків, коли конкуренція «світових центрів» і занепад «периферії» стають дедалі виразнішими [7]. Нестримна трансформація суспільної сфери дезорієнтує людину в мінливому світі, призводить до кризи моралі, традиційних норм і цінностей.

За цих умов сутність міжнародного конфлікту науковці здебільше трактують як кульмінацію розвитку об'єктивних протиріч, що існують між державами (або групою держав), виявом яких стає зіткнення на ґрунті протилежних, несумісних національних інтересів, суспільних цілей або цивілізаційних цінностей. За змістом ці суперечності та породжені ними проблеми у відносинах між державами мають територіальний, політичний, економічний, ресурсний, військово-стратегічний, міжнаціональний чи расовий, релігійний, екологічний, науково-технологічний характер тощо. Але зазвичай міжнародні конфлікти набувають політичного змісту, оскільки базові протиріччя між державами головним чином фіксуються і вирішуються урядами завдяки механізмам формування і здійснення зовнішньої політики [8, с. 323–324].

Сутнісна характеристика міжнародного конфлікту передбачає, що всі його елементи (чинники, суб'єкти, зміст, розвиток подій і форма закінчення) винятково пов'язані зі сферою міжнародних відносин. Специфіка проблем, які становлять предмет подібного конфлікту, виявляє себе в конфронтації цілей, національно-державних стратегій, конкуренції інтересів тих або інших суб'єктів міжнародних відносин, що спричиняє між ними локальне протиборство, та водночас впливає на міжнародну політику. Зрештою, коли міжнародний конфлікт стає реальністю, він потенційно може мати наслідки для існуючого стану глобальної, світової політики.

Учасники міжнародної конфліктності прагнуть нав'язати свої інтереси іншим сторонам, обмежити чи ігнорувати їх потреби; це окремі держави, об'єднання держав (союзи, коаліції), міжнародні неурядові організації (політичні, фінансові, гуманітарні), екологічні, громадські, релігійні та інші рухи. Пояснення бескомпромісності цих впливів Ганс Моргентау вбачав у наявності так званих «факторів сили»: географічне положення; природні ресурси; промислова потужність; військовий потенціал; чисельність населення; національний характер і національна мораль; ступінь підтримки громадян; досконалість дипломатії; якість уряду [9]. Виходячи з цього ресурсного критерію,

міждержавні конфлікти класифікують на *симетричні* та *асиметричні*: до перших відносять ті міжнародні суперечки, які характеризуються відносним паритетом сил і ресурсів конфлікуючих суб'єктів; інші – це конфлікти, де потенціал конфронтуючих сторін різко відрізняється за потужністю.

Джерела виникнення та фактори, що спричиняють міжнародні конфлікти, не стосуються приватних, особистих чи групових інтересів, вони детерміновані фактором захисту суверенітету держави, інтересами національної безпеки, збереженням територіальної цілісності, прав, свобод і потреб своїх громадян; утім інколи міжнародні ексцеси є продовженням реакційної внутрішньої політики окремих країн. Хоча конфлікт «готується» і розв'язується свідомою, цілеспрямованою зовнішньою політикою держави, не можна ігнорувати й суб'єктивний чинник у діяльності урядів, передусім особистісні риси та якості відповідальних за ухвалення рішень політичних діячів. Іноді особисті стосунки між лідерами країн, урядовцями, дипломатами можуть здійснити ключовий вплив на міждержавні відносини, в тому числі на розвиток міжнародних конфліктних ситуацій.

Прикладне значення мають дослідження можливостей та обмежень щодо впливу на ситуацію міжнародної конфліктності. Передусім увага акцентується на об'єктивних, структурних чинниках (у конфліктології – *незалежні змінні*); до них належать структурні характеристики держав, які перебувають у конфлікті, рівень їх економічного розвитку, демографічна ситуація тощо. Суть цих ідей уперше відображена А. У. Зартманом [10–15] і розвинута Р. Аксельродом, Б. Бернадським, О. Глуховою, О. Гуськовою, С. Єгоровим, А. Здравомисловом та ін. [16–21]. Вплив на міжнародний конфлікт обмежений об'єктивними умовами, серед яких найголовніші – глобальні виклики і глобальна конкуренція держав; конфліктна ситуація сама диктує логіку подальшого розвитку; «як не кожного хворого можна врятувати, так і не кожному міжнародному конфлікту можна запобігти»; але при постійній взаємодії, що не обмежена часовими рамками, починається деескалація: учасники конфлікту вже діють не гостро конкурентно, а більш кооперативно, бо це стає найвигіднішою стратегією.

Інший напрям досліджень (Ч. Крокер, М. Лунд, М. Лебедева, В. Тішков) орієнтований на вивчення суб'єктивних і процедурних (*залежних, змінних*) чинників, тобто політики, що проводиться як суб'єктами міжнародного конфлікту, так і залученими до нього учасниками з метою врегулювання, а інколи й розпалювання боротьби. Розвиток конструктивізму в теорії міжнародних відносин останніми роками здійснив значний вплив на вивчення конфліктів, особливо в питаннях міжнародних переговорів і посередництва. Увагу дослідників (Е. Рунессона, М.-Л. Гі, М. Германи, Д. Ротшильда та ін.) привернув ряд питань, пов'язаних із тим, як суб'єктивні чинники конфлікту породжують

об'єктивні або яким чином здійснити більш успішну медіацію щодо корпоративних суб'єктів у міжнародних спорах [22].

В основі міжнародно-правових конфліктів досить часто лежать міжнародні спори – формально визнані розбіжності між суб'єктами міжнародного права, що виникають з питань спірного факту або порушеного права. У кожній галузі міжнародних відносин спори (двосторонні або багатосторонні) мають свою специфіку; виникають у різних сферах діяльності стосовно тлумачення, застосування, порушення конкретної міжнародної угоди, договору чи відповідальності держави. Безперечно, глобальну небезпеку щодо серйозних міжнародних конфліктів створює міжнародний тероризм, особливо з ризиком застосування зброї масового ураження. За цих викликів особливого значення набуває головна проблема сучасності – безпека і виживання цивілізації людства в умовах оновлення світового порядку.

Виходячи з об'єктивної ситуації, що головними суб'єктами міжнародної конфліктності є переважно держави, у науці розрізняють [23, с. 358–359]: *міждержавні конфлікти* (всі сторони конфронтації представлені державами або їх коаліціями, підґрунтя зіткнення становлять національно-державні інтереси); *національно-визвольні війни* (одна зі сторін представлена країною-метрополією), тобто антиколоніальні війни, бунт народу проти расизму, геноциду, проти компраторських еліт, диктаторського уряду; *внутрішні інтернаціоналізовані конфлікти* (коли певна держава є посібником однієї зі сторін внутрішнього конфлікту на території іншої країни).

Загальна систематизація міжнародних конфліктів дає можливість врахувати їх різносторонні аспекти, чіткіше виокремити головні конфліктогенні чинники, що сформувалися унаслідок агресивних дій учасників протиборства або через структурні вади і дисфункції міжнародної системи. Типологізацію конфліктів на міжнародній арені дослідники здійснюють за багатьма критеріями:

– за *числом сторін-учасниць*: двосторонні, багатосторонні, коаліційні (або блокові) міжнародні конфлікти;

– за *географією* (масштабом): локальні (у межах прикордонних районів), регіональні, глобальні (або світові) конфлікти;

– за *сферою суперечностей*: міжнародно-правові (спір між суб'єктами міжнародного права); політичні (контроль чи належність територій, забезпечення статусу в ієрархії міжнародних відносин); економічні (контроль над ресурсами, ексклюзивними правами, зміна економічного ладу); ідеологічні (несумісність цінностей та ідеологем); міжнаціональні (етнічна дискримінація, боротьба за самовизначення);

– за *ступенем відкритості*: реальні; «фальшиві»; приховані (латентні, ще не реалізовані) міжнародні конфлікти;

– згідно з часом тривання: короткострокові (блискавичні), що тривають від кількох днів до кількох місяців; середньотривалі (3–5 років); довготривалі конфлікти (понад 5 років);

– за рівнем вияву і засобами дій: збройні конфлікти або незбройні (дипломатичні демарші, торговельні та інформаційні «війни», пропаганда);

– за історичним виміром: класичні традиційні конфлікти (війни між державами); некласичні (асиметричні збройні конфлікти, збройні сутички між приватними комбатантами, інформаційно-кібернетичний конфлікт, «гібридна» війна).

Динаміка розвитку міжнародного конфлікту, як зазначалося раніше, впливає на його змістові риси, може змінитися: ступінь зацікавленості сторін унаслідок корегування економічних, воєнно-стратегічних та інших інтересів; інтенсивність дій супротивників (ескалація чи загасання) залежить від втрати ресурсів, впливу союзників, акценту на міжнародно-правових зобов'язаннях; можливе розширення, так звана «генералізація» конфлікту; підміна сторін зіткнення непрямыми учасниками; падіння ролі конфлікту в ієрархії цілей сторін тощо.

Специфічне місце в динаміці конфліктів, які відбуваються на арені глобальних і міждержавних відносин, займає *міжнародна криза*. Її сутність відповідає найгострішій фазі розвитку міжнародного конфлікту: це зростання конфронтації до найвищого політичного рівня, коли криза охоплює не тільки безпосередніх учасників конфлікту, а й інші країни регіону чи континенту; може втягнути до прямої боротьби колишніх «посібників», найбільші світові держави, ООН та весь світ.

Особлива небезпека міжнародної кризи полягає в тому, що вона впритул підводить сторони міждержавного конфлікту до збройного зіткнення, хоча її формат дозволяє здійснити це здебільшого в демонстративний спосіб (або в обмеженому масштабі), щоб примусити інші країни поступитися своїми інтересами державі, яка використала силові військові заходи. Але загострення міжнародної обстановки внаслідок інтересів і дій «агресора» не виключає свідомого переходу до широкого застосування військової сили, що виходить з оборонної чи стратегії «стримування» інших сторін. Протягом міжнародної кризи ситуація змінюється дуже динамічно, зростають активність і роль силових структур, військових, які свідомо можуть підштовхнути учасників конфронтації до використання сили, тобто до ескалації конфлікту [24, с. 117]. Отже, міжнародна політична криза через розв'язання збройних дій може потенційно перерости у світову, що містить загрозу планетарної катастрофи.

Чимало міжнародних криз періоду «холодної війни» другої половини ХХ ст. провокувалися військово-політичними блоками – суперниками, які очолювали дві наддержави – СРСР та США; це було драматичною реальніс-

тю міжнародної системи «двополюсного» світу. Вони представляли серйозну небезпеку, оскільки могли спричинити світову термоядерну катастрофу. Найбільш відомий міжнародний ексцес тієї доби – Карибська криза 1962 р., відома як «ракетна криза» на ґрунті зіткнень політичних інтересів США і СРСР, пов'язана з підтримкою влади Ф. Кастро на Кубі. Із кінця 1980-х рр. після закінчення гонки ядерних озброєнь відкрився шлях до вирішення деяких міжнародних конфліктів, але того ж часу палали нові вогнища міжнародної напруженості (Афганістан, Югославія, Ірак та ін.). У різних регіонах планети мають місце кризові ситуації між державами (арабо-ізраїльська криза, югославська криза, українсько-російська криза); не зникла повністю і загроза глобального збройного конфлікту, тому проблема забезпечення міжнародної безпеки у світі, як і раніше, залишається актуальною.

Оригінальний наратив міжнародної кризи запропонував канадський політолог А. Раппопорт, використавши для оцінки форму і характер її протікання [25]. На його думку, міжнародні кризи відбуваються у трьох форматах: «битва», «гра» і «дебати».

Найнебезпечнішою стосовно глобальної безпеки та долі світу є міжнародна криза – конфлікт, що розвивається у формі «*битви*», відповідаючи сутності війни. Згідно з визначенням, до битви залучені сторони, які налаштовані принципово войовничо одна щодо одної, готові завдати (і завдають) супротивникові максимальної шкоди, незважаючи на можливі негативні наслідки і для себе. Поведінку суб'єктів такої кризи можна визначити як ірраціональну, оскільки вони формулюють недосяжні цілі, не завжди адекватно і грамотно оцінюють міжнародну ситуацію та контрдії протилежної сторони (югославська криза 1991–2001 рр., сирійська криза 2011–2020 рр. та ін.).

Сценарій міжнародної кризи, що розгортається у формі «*гри*», суттєво інший: поведінка суб'єктів-учасників визначається прагматичними, раціональними міркуваннями, а інколи згідно з міжнародно-правовими нормами (чи з прецедентами). Незважаючи на формальні акти (ноти, заяви, декларації) і деякі зовнішні вияви войовничості, сторони кризових відносин не схильні загострювати їх до крайності, що є ознакою гібридності конфлікту або маніпулювання інтересами. Поточні та кінцеві рішення в цій кризі більше залежать від досконалості й витонченості дій дипломатичного корпусу, чи ухвалюються урядами з урахуванням усіх чинників на основі об'єктивної оцінки ситуації, та нерідко завдяки міжнародній медіації (наприклад, дії груп мінського і норманського формату щодо української кризи).

Міжнародна криза, яка проходить у вигляді «*дебатів*» чи міжнародно-правового спору урядів країн, безперечно, вважається м'якою. Її із самого початку характеризує прагнення опонентів достроково розв'язати суперечності, що виникли, або за можливості звернутися в міжнародні судові інстан-

ції чи досягнути компромісу шляхом перемовин, поступок і взаєморозуміння (як дії Шотландії та Каталонії з політичного самовизначення).

Сутність міжнародних криз і конфліктів поглиблюється, на нашу думку, в *паративі світополітики*. Світова політична система ХХ–ХХІ ст., незважаючи на відносну цілісність, має внутрішні деструкції, певні дисфункції й геополітичні анклавні, які характеризуються ексцесами відносин та національно-державними парадоксами. Як і раніше, їй властивий низький рівень зовнішньої та внутрішньої централізації (яка б забезпечувала непохитну стабільність), проте специфічною рисою міждержавних відносин лишається так званий «плюралізм суверенітетів», що за відсутності верховної влади провокує конфлікти.

Сучасна міжнародна система, що склалася, – це об’єктивна світова реальність, результат узгодження суверенними державами певного політико-правового, соціально-економічного і цивілізаційного статус-кво на планетарному, регіональному або субрегіональному рівні. Але її характер прямо зумовлений дією чинників глобальної турбулентності у світовій політиці: остаточним руйнуванням колоніальної системи; крахом моделі «двополюсного світу» і виходом на міжнародну арену суверенних держав, які випробовують власні геостратегії; «стратегічним зсувом» Балто-Чорноморської дуги до кордонів Росії з Балтією, Україною, Грузією; проблемами взаємодії країн розвинутої і транзитивної демократії, їх співіснуванням з автократіями та специфічними квазідержавами, що не визнані світом; посиленням економічної конкуренції стратегічних партнерів – США та Євросоюзу; зростанням військово-політичного напруження між Російською Федерацією та США і НАТО; глобальним економічним проривом Південно-Східної Азії як субрегіональної системи; та водночас прямою загрозою світової економічної рецесії – 2020 через так зване «глобальне цунамі», тригер гальмування економіки КНР – пандемія коронавірусу COVID-19.

Ситуація погіршується тим, що міжнародні конфлікти та кризи є найскладнішими для розв’язання через їх масштабність та розбіжності в національних політико-правових системах. Засобом розв’язання міжнародного спору або конфлікту є погоджена послідовність дій сторін та інших суб’єктів міжнародного права, які покликані досягти балансу їх інтересів (тобто усунути предмет суперечки). Реалізувати це можливо двома шляхами – у мирний спосіб або за допомогою силових засобів. Застосування сили в цих ситуаціях вважають негуманним і не завжди виправданим способом розв’язання конфліктів; невідповідно до другої половини ХХ ст. односторонні (збройні) дії держав усе більше обмежуються не тільки воєнною доцільністю, а й факторами соціальної, економічної, екологічної, інформаційної безпеки людей.

Засади міжнародного права віддають перевагу принципам мирного вирішення міжнародних конфліктів, які покладені в основу існування і стабільного функціонування міжнародного співтовариства. Згідно зі Статутом ООН (розд. VI), прийнятим ще у 1945 р., пропонуються певні засоби і процедури мирного розв'язання міжнародних спорів, криз і конфліктів; їх поділяють на дипломатичні (політичні) та правові (судові): проведення переговорів; медіаторинг; кризовий менеджмент; міжнародний арбітраж; судовий розгляд; постконфліктне примирення; звернення до регіональних органів та інші мирні засоби на вибір сторін [26]. До дипломатичних процедур належать переговори, посередництво (у тому числі медіація), «добрі послуги», спостереження і примирення; до правових (процесуальних) відносять міжнародний арбітраж і судовий розгляд. Основні відмінності цих підходів до вирішення міжнародних колізій полягають у такому:

а) правові засоби передбачають ухвалення рішень з примирення на основі норм міжнародного права; а політичні – дозволяють дещо вільне тлумачення міжнародних прецедентів або встановлення сторонами конфлікту нової норми; тому необхідною умовою усунення конфлікту є компроміс сторін;

б) правовий підхід вимагає прозорих, публічних і внормованих процедур (зокрема, судових); третя сторона має бути незалежною від стороннього впливу і тиску суб'єктів спору; а для політичних засобів конфіденційність, зазвичай, є умовою досягнення примирювального рішення, бо політична позиція сторін конфлікту надзвичайно чутлива до громадської думки;

в) судові рішення (навіть мирова угода), запропоноване внаслідок застосування правової процедури розв'язання, має обов'язкову юридичну силу для суб'єктів міжнародної кризи чи конфлікту; тоді як рішення з примирення, досягнуте в політичному форматі, є переважно рекомендаційним.

Проте остаточно збалансувати інтереси суб'єктів міжнародного конфлікту складно, якщо не враховувати соціокультурного середовища, цивілізаційної специфіки кожної зі сторін. Відповідно, у конфліктології склався *процесуальний нарратив*, що порівнює моделі врегулювання міжнародних конфліктів – гегемоністську, статусну і «рольову», в аспекті кінцевої ефективності [27].

Вплив на міжнародний конфлікт у стилі *гегемоністської* моделі порівнює поведінку сторін з установкою «центра сили», орієнтуючись на використання примусу або загрози насильства; а в стратегії вирішення – схиляє до так званої «гри з нульовою сумою», де виграш сторони-переможця дорівнює програшу переможеного. *Статусна* модель врегулювання структурно ототожнює поведінку суб'єктів міжнародної конфліктності з фактичними діями, що необхідні для підтримки (відновлення) балансу сил, таким чином, процесуально розширюється «поле» комунікації для переосмислення предмета суперечки, який викликав конфлікт. Звідси у стратегії розв'язання пропонується прими-

рення на основі паритету інтересів чи дотримання вимог норм права. Управління міжнародною конфронтацією у форматі «рольової» моделі процесуально збільшує «конфліктне поле», щоб охопити всі події, які передували фізичним чи збройним баталіям, і враховувати ролі-функції учасників та наслідки протиборства. Тому цей підхід дозволяє не тільки вирішити проблему спору, а й остаточно усунути її, розв'язавши конфлікт.

Висновки. Отже, логіка розвитку конфліктів і криз на світовій арені показує, що політична система планети має власні деструкції та історично коливається в межах однополярності та мультиполярності; стосовно ж системних трансформацій, то їх визначає закон «кореляції між поляризацією і стабільністю» міжнародної системи. Як зазначав Філіп Браїллар, очевидно є неформальність і слабка організованість міжнародних систем, тому не завжди можливо провести чітку межу між комплексом, що вивчається, та його зовнішнім середовищем [28]. Глобальна конкуренція різних центрів світового і регіонального впливу – США, Євросоюзу, Китаю, Японії, Росії, країн – лідерів Близького Сходу – стає об'єктивним драйвером міжнародної конфліктності.

Водночас сучасні наративи міжнародних конфліктів (динаміки розвитку, процесуальний) фіксують як загальну тенденцію прагнення переходу від воєнних дій у міжнародних колізіях до несилкових, здебільшого примусових методів. Слід підкреслити, що це становить головний вектор розвитку сучасних міждержавних відносин на глобальному рівні, хоча і не виключає остаточно використання сили у двосторонніх конфліктах між державами або на регіональному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / [пер. с англ. Т. Велимеева]. Москва: АСТ, 2017. 638, [1] с.
2. Wright Q. The study of war / Abridged by Louise Leonard Wright. Chicago: University of Chicago Press, 1964. xiv, 451 p.
3. Luard E. The blunted sword: the erosion of military power in modern world politics. London: I. B. Tauris, 1988. 196 p.
4. Левин К. Разрешение социальных конфликтов / пер. с англ. И. Ю. Авидон. Санкт-Петербург: Речь, 2000. 407 с.
5. Рубин Дж., Пруйт Д., Ким Х. С. Социальный конфликт: эскалация, тупик, разрешение. Санкт-Петербург: Прайм – Еврознак; Москва: ОЛМА-пресс, 2001. 352 с.
6. Шеллинг Т. Стратегия конфликта / пер. с англ. [под ред. Ю. Кузнецова]. 2-е изд., испр. Москва: ИРИСЭН, 2014. 365, [1] с.
7. Герасіна Л. М., Требін М. П. Деструктивні мегатенденції сучасності: глобальний конфлікт, глобалізація злочинності, міжнародний тероризм. *Український соціум*. 2008. № 4(27). С.140–148.

8. Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів ВНЗ I–IV рівнів акредитації / за наук. ред. д-ра політ. н. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. Львів: Новий Світ-2000, 2014. 779 с.
9. Morgenthau H. J. *Politics among nations: the struggle for power and peace*. 7th ed. / revised by Kenneth W. Thompson and W. David Clinton. Boston: McGraw-Hill Higher Education, 2006. xxxix, 703 p.
10. *The 50% solution : how to bargain successfully with hijackers, strikers, bosses, oil magnates, Arabs, Russians, and other worthy opponents in this modern world / [compiled by] I. William Zartman*. Garden City, N. Y.: Anchor Press, 1976. x, 549 p.
11. Zartman I. W., Berman M. R. *The practical negotiator*. New Haven: Yale University Press, 1982. xiii, 250 p.
12. *International mediation in theory and practice / Saadia Touval and I. William Zartman, editors*. Boulder: Westview Press; Washington, D. C.: Foreign Policy Institute, School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University, 1985. ix, 274 p.
13. Zartman I. W. *Ripe for resolution: conflict and intervention in Africa*. New York: Oxford University Press, 1989. x, 302 p.
14. *Peacemaking in international conflict: methods & techniques / I. William Zartman, J. Lewis Rasmussen, editors*. Washington, D. C.: United States Institute of Peace Press, 1997. ix, 412 p.
15. *International negotiation: actors, structure/process, values / edited by Peter Berton, Hiroshi Kimura and I. William Zartman*. New York : St. Martin's Press, 1999. xi, 371 p.
16. Бернадський Б. В. Міжнародні конфлікти. Київ: ДП Видавничий дім «Персонал», 2012. 366 с.
17. Глухова А. В. Политическис конфликты: основания, типология, динамика: теоретико-методологический анализ. Изд. 2-с. Москва: URSS, 2010. 277, [1] с.
18. Гуськова Е. Ю. История югославского кризиса (1990–2001). Москва: Рус. нац. фонд: Соловьёв, 2001. 717, [1] с.
19. Егоров С. А. Актуальные проблемы права вооруженных конфликтов. Москва: ДА МИД России. 2000. 166 с.
20. Здравомыслов А. Г. Социология конфликта: Россия на путях преодоления кризиса: пособие для студентов вузов. Москва: АО «Аспект-пресс», 1994. 316, [1] с.
21. Здравомыслов А. Г. Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве. Москва: Аспект пресс, 1999. 285, [1] с.
22. Рунессон Е. М., Гі М.-Л. Медіація конфліктів і спорів у галузі корпоративного управління. Вашингтон: The International Finance Corporation, 2007. 68 с. URL: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/a2ccb952-d8ee-4cd2-8e03-e5a864f7cfcc/FocusReport_Ukr_final.pdf?MOD=AJPERES&CVID=jtCwvPb (дата звернення: 02.03.2020).
23. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.

24. Герасіна Л. М. Модернізація глобального світопорядку під впливом різноманітності міжнародних конфліктів. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: Збір. наук. статей: І Харківські міжнародно-правові читання*. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2015. С. 114–119.
25. Социальный конфликт: современные исследования: реферат. сборник. Москва: ИНИОН, 1991. 114 с.
26. Устав Организации Объединенных Наций. URL: <https://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html> (дата звернення: 02.03.2020).
27. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 540 с.
28. Braillard P., Djalili M.-R. *Les relations internationales*. 10e édition. Paris: PUF, 2016. 128 p.

REFERENCES

1. Hantington, S. (2017). *Stolknovenie civilizacij* (Clash of civilizations) / [per. s angl. T. Velimeeva]. Moskva: AST [in Russian].
2. Wright, Q. (1964). *The study of war* / Abridged by Louise Leonard Wright. Chicago: University of Chicago Press.
3. Luard, E. (1988). *The blunted sword: the erosion of military power in modern world politics*. London: I. B. Tauris.
4. Levin, K. (2000) *Razreshenie social'nykh konfliktov* (The resolution of social conflicts) / Per. s angl. I. Ju. Avidon. Sankt-Peterburg: Rech' [in Russian].
5. Rubin, Dzh., Prujt, D. & Kim, H. S. (2001). *Social'nyj konflikt: jeskalacija, tupik, razreshenie* (Social conflict: escalation, impasse, resolution). Sankt-Peterburg: Prajm – Evroznaк; Moskva: OLMA-press [in Russian].
6. Shelling, T. (2014). *Strategija konfliktu* (Conflict strategy) / per. s angl. [pod red. Ju. Kuznecova]. 2 e izd., ispr. Moskva: IRISJeN [in Russian].
7. Herasina, L. M. & Trebin, M. P. (2008). *Destruktyvni mehatendentsii suchasnosti: hlobalnyi konflikt, hlobalizatsiia zlochynnosti, mizhnarodnyi teroryzm* (Destructive megatrends of the present: global conflict, globalization of crime, international terrorism). *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*. 4(27), 140–148 [in Ukrainian].
8. Khoma, N. M. (Ed.) (2014). *Politolohiia: navchalnyi entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk dlia studentiv VNZI IV rivniv akredytatsii* (Political Science: An Encyclopedic Educational Dictionary-Handbook for Students of Higher Educational Institutions of I–IV Accreditation Levels) / [V. M. Denysenko, O. M. Sorba, L. Ya. Uhryn ta in.]. Lviv: Novyi Svit-2000 [in Ukrainian].
9. Morgenthau, H. J. (2006). *Politics among nations: the struggle for power and peace*. 7th ed. / revised by Kenneth W. Thompson and W. David Clinton. Boston: McGraw-Hill Higher Education.

10. *The 50% solution : how to bargain successfully with hijackers, strikers, bosses, oil magnates, Arabs, Russians, and other worthy opponents in this modern world* (1976) / [compiled by] I. William Zartman. Garden City, N. Y.: Anchor Press.
11. Zartman, I. W. & Berman, M. R. (1982). *The practical negotiator*. New Haven: Yale University Press.
12. Touval, S. & Zartman I. W. (Eds.) (1985). *International mediation in theory and practice*. Boulder: Westview Press; Washington, D. C.: Foreign Policy Institute, School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University.
13. Zartman, I. W. (1989). *Ripe for resolution: conflict and intervention in Africa*. New York: Oxford University Press.
14. Zartman, I. W. & Rasmussen, J. L. (Eds.) (1997). *Peacemaking in international conflict: methods & techniques*. Washington, D. C.: United States Institute of Peace Press.
15. Berton, P., Kimura, H. & Zartman, I. W. (Eds.) (1999). *International negotiation: actors, structure/process, values*. New York: St. Martin's Press.
16. Bernadskyi, B. V. (2012). *Mizhnarodni konflikty (International conflicts)*. Kyiv: DP Vydavnychiy dim «Personal» [in Ukrainian].
17. Gluhova, A. V. (2010). *Politicheskie konflikty: osnovaniya, tipologiya, dinamika: teoretiko-metodologicheskij analiz (Political conflicts: foundations, typology, dynamics: theoretical and methodological analysis)*. Izd. 2-e. Moskva: URSS [in Russian].
18. Gus'kova, E. Ju. (2001). *Istoriya jugoslavskogo krizisa (1990–2001) (The history of the Yugoslav crisis (1990–2001))*. Moskva: Rus. nac. fond: Solov'jov [in Russian].
19. Egorov, S. A. (2000). *Aktual'nye problemy prava vooruzhennykh konfliktov (Actual problems of the law of armed conflict)*. Moskva: DA MID Rossii [in Russian].
20. Zdravomyslov, A. G. (1994). *Sociologija konflikta: Rossija na putjah preodolenija krizisa (Sociology of conflict: Russia on ways to overcome the crisis): Posobie dlja studentov vuzov*. Moskva: AO «Aspekt-press» [in Russian].
21. Zdravomyslov, A. G. (1999). *Mezhnacional'nye konflikty v postsovetkom prostranstve (Interethnic conflicts in the post-Soviet space)*. Moskva: Aspekt press [in Russian].
22. Runesson, E. M. & Hi, M.-L. (2007). *Mediatsiia konfliktiv i sporiv u haluzi korporatyvnoho upravlinnia (Mediation of conflicts and disputes in the field of corporate governance)*. Vashynhton: The International Finance Corporation. Retrieved from https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/a2ceb952-d8cc-4cd2-8c03-c5a864f7cfcc/FocusReport_Ukr_final.pdf?MOD=AJPERES&CVID=jtCwvPb [in Ukrainian].
23. Trebin, M. P. (Ed.) (2015). *Politolohichniy entsyklopedychnyi slovnyk (Political Science Encyclopedic Dictionary) / uklad.: L. M. Herasina, V. L. Pohribna, I. O. Polishchuk ta in.* Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
24. Herasina, L. M. (2015). *Modernizatsiia hlobalnoho svitoporiadku pid vplyvom riznomanittia mizhnarodnykh konfliktiv (Modernization of the global world order influenced by the diversity of international conflicts). Aktualni problemy suchasnoho mizhnarodnoho prava: Zbir. nauk. statei: I Kharkivski mizhnarodno-pravovi chytannia Actual problems of modern international law: Scientific Articles: I Kharkov international legal reading*, pp. 114–119. Kharkiv: Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].

25. *Social'nyj konflikt: sovremennye issledovaniya* (Social conflict: modern research): referat. sbornik (1991). Moskva: INION [in Russian].
26. *Ustav Organizacii Ob'edinennyh Nacij* (United Nations Charter). Retrieved from <https://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html> [in Russian].
27. Trebin, M. P. (Ed.) (2016). *Teoriia mizhnarodnykh vidnosyn. Mizhnarodni vidnosyny ta svitova polityka* (International Relations Theory. International Relations and World Politics): navch. posib. / M. P. Trebin, L. M. Herasina, V. L. Pohribna ta in. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
28. Braillard, P. & Djalili, M.-R. (2016). *Les relations internationales*. 10-e édition. Paris: PUF.

Герасина Людмила Николаевна, доктор социологических наук, профессор, профессор кафедры социологии и политологии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

НАРРАТИВЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНФЛИКТНОСТИ: ГЛОБАЛЬНАЯ ТУРБУЛЕНТНОСТЬ ИЛИ ДЕСТРУКЦИИ МИРОВОЙ СИСТЕМЫ?

В статье впервые определены и проанализированы исследовательские нарративы международной конфликтности, которые сложились в современном научном дискурсе: цивилизационный, универсальный, феноменологический, детерминистский, динамики развития, мирополитический, процессуальный. Обоснована авторская гипотеза о необходимости корреляции этих явлений с деструкциями мировой системы и с процессами глобальной турбулентности. Систематизируются разновидности и «сценарные» форматы международных конфликтов и кризисов, исследуются наиболее эффективные модели их политико-правового урегулирования.

Ключевые слова: международный конфликт, международный кризис, нарративы международной конфликтности, деструкции мировой системы.

Herasina Liudmyla Mykolaivna, Doctor of Sociology Sciences, Professor, Professor of the Department of Sociology and Political Science of the Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

THE NARRATIVES OF INTERNATIONAL CONFLICT: GLOBAL TURBULENCE OR DESTRUCTION OF THE WORLD SYSTEM?

Problem of setting. In of the article first certain and analysed research narratives to the international conflict, which was folded in modern scientific discourse – civilization,

universal, phenomenological, deterministic, rhythm of development, the world is politicians, judicial. There is an appropriate question in science: how in our time to perceive and explain the situation of international conflict by global turbulence or destructions of the world system?

Analysis of main researches. In political science tradition objectively there were different of international of the world. Narrative of «conflict of civilizations» (S. Huntington) takes a place from their global opposition in foreshortening of the historical differences, values and alternative ways of life. P. Sorokin and Q. Wright developed universal narrative of international conflicts, where attributed them to the class of general social. Other scientists (E. Luard, K. Levin, J. Rubin, D. Pruit, K. S. Kim, T. Shelling) formulated in in the second half of XX century deterministic, rhythm of development, the world is politicians, judicial narratives of conflicts on a world arena.

Paper objective. Idea and purpose of the article: to generalize the picture of international conflicts in phenomenological narrative (the essence, sources, varieties and strategies of decision); to expose objective connection of conflicts with destructions of the world system and processes of global turbulence.

Paper main body. In the epoch of globalization the modern world tested cardinal changes, caused the contradictory tendencies of integration and differentiation of international processes of, which strengthens the conflict of relations. In these terms essence of international conflict is interpreted, as culmination of development of objective contradictions between the states (by the group of the states), the display of which is a collision on soil of opposite national interests, public aims and aspirations. **The sources of origin** and factors of determination of international conflicts do not touch private or group interests, they are anymore determined defence of sovereignty of the state, interests of national safety, maintainance of territorial integrity, rights and freedoms of the citizens; but sometimes international excesses are continuation of retrograde internal policy of certain countries.

In maintenance internationally-legal conflicts more frequent international spores formal disagreements consist between international legal of, subjects which arose up on questions of debatable fact or broken right. A global danger in relation to a conflict in is the world created by international terrorism, especially with the risk of application of weapon of mass defeat. General systematization of international conflicts allows to select a few their types and classes, in particular – intergovernmental and national liberation wars, international conflicts inwardly, local, regional, global, armed or unarmed conflicts and others that. The special place in development of conflict on the global arena of relations occupies international crisis. Its essence is more high phase of the international opposing, growth of him from confrontation to the greatest political level. Original narrative of these international collisions offers the canadian political scientist A. Rappoport, where in obedience to a form and the specific flowing characterizes an international crisis in three formats: of 'battle', 'game' and 'debate'.

The world political system is objective reality, result of concordance nation-states political, legal, social and economic 'status quo' on planetary and regional levels. But it modern character is straight predefined influence of factors of global turbulence in an

international policy. An international law, in obedience to UN Charter, gives advantage principles of peaceful decision of international conflicts and crises, that it is fixed in bases of existence and stable functioning of world concord.

Conclusions. *Logic of development of conflicts and crises shows on a world arena, that the political system of planet has certain destructions, disfunctions and global problems which become the drivers of international conflict.*

Keywords: *international conflict, international crisis, narratives of international conflict, destructions of the world system.*

